

De uitbouw van het sociaal-artistieke beleid in Gent

Marijke Leye

Vaak wordt naar Gent verwezen als een stad met een sterk uitgewerkte ondersteuning voor een veelzijdig en bloeiend palet aan sociaal-artistieke initiatieven. De objectieve geschiedenis van die wisselwerking tussen beleid en praktijk bestaat uit een lange lijst projecten, ontwikkelingen en beleidskeuzes. Ze passen in verschillende periodes, steeds in directe interactie met het bovenlokale beleid.

In de historiek van het Gentse sociaal-artistieke verhaal valt het op dat bij praktijk en beleid steeds twee benaderingen hand in hand gaan. Er is een territoriale benadering, waarin de sociaal-artistieke praktijk een specifieke speler is binnen de wijkontwikkeling en de stedelijke vernieuwing. Er is ook een categoriale benadering, waarin de sociaal-artistieke praktijk wordt gezien als een instrument om armoede en sociale uitsluiting te bestrijden. Voor de fundamenteën van die dubbele benadering moeten we een flink eind terug in de tijd.

6.1. De jaren 1990: de wortels van de sociaal-artistieke praktijk

18 juni 1989, 24 november 1991: de eerste verkiezingsoverwinningen van het Vlaams Blok schudden Vlaanderen wakker. Het succes van extreemrechts blijkt vooral geconcentreerd in de grote steden, in achtergestelde wijken en bij kansarme bevolkingsgroepen. De opmars van het Blok wordt geduid als een uiting van ongenoegen over armoede en onleefbaarheid in die ondergewaardeerde stadsdelen.

6.1.1. De strijd tegen stadskankers

In 1990 worden eerdere beleidsaanzetten rond kansarmoedebestrijding gestroomlijnd in het Vlaams Fonds voor Integratie van Kansarmen (VFIK). Het fonds mikt op een beperkt aantal steden. Het kijkt ook vooral naar de welzijnssector om zijn deskundigheid in te zetten voor integratie en tegen sociale uitsluiting. Een inclusieve benadering en een territoriale aanpak staan centraal. Het VFIK voorziet niet in algemene subsidies, maar ondersteunt concrete, doelgerichte en maatgesneden projecten. Deze aanpak heroriënteert het lokale beleid dat zich sinds de jaren 1980 is gaan richten op herwaarderingsgebieden.

In Gent wordt in 1991 de Dienst Kunsten opgericht. De dienst moet het overleg coördineren tussen de professionele kunstensector en het bestuur en de diensten van Stad Gent. Zo is het een van zijn taken om meer publiek te helpen opbouwen voor de kunstensector. Gaandeweg gaat de Dienst Kunsten zich (vooral met VFIK-middelen) concentreren op het actief betrekken van mensen die weinig aan cultuur deelnemen. De dienst trekt de wijken in om kunst en cultuur ook buiten de bekende cultuurhuizen een plek te geven en bewoners meer te betrekken bij hun stad en wijk. Gent loopt daarmee voorop in de groeiende aandacht binnen het cultuurbeleid voor kansarmoedebestrijding in Vlaanderen.

6.1.2. Algemeen Verslag over de Armoede en ART 23*

Inspiratiebron voor die beleidsaandacht was het Algemeen Verslag over de Armoede. Dat rapport van 1994 – opgesteld in dialoog met de armen en gebaseerd op hun ervaringen – stelt dat cultuur geen luxe is, maar dat het wezenlijk deel uitmaakt van het menselijke leven. Culturele armoede is wellicht de zwaarste vorm van uitsluiting. Zo wordt cultuur in het

rapport naar voren geschoven als een fundamenteel grondrecht voor iedereen, en als een hefboom tegen armoede en maatschappelijke uitsluiting.

Het Armoedeverslag zet heel wat in beweging. In samenwerking met Kunst en Democratie / Culture et Démocratie lanceert de Koning Boudewijnstichting de landelijke campagne ART 23* – naar het Belgische grondwetartikel dat het recht garandeert op een menswaardig leven, en meer bepaald op culturele en maatschappelijke ontplooiing. De campagne wil initiatieven ondersteunen die een artistieke dimensie koppelen aan een proces van sociale integratie. Op de eerste projectoproep reageren niet minder dan 345 aanvragers, waarvan er 92 gehonoreerd worden. In 1998 lanceert het Vlaamse programma van de Koning Boudewijnstichting een tweede oproep, goed voor 18 geselecteerde projecten uit 72 aanvragen.

Vreemd genoeg telt de lijst met erkende projecten bijna geen initiatieven uit Gent. Wel vinden twee Gentse projecten ('On the road again' van Bij' De Vieze Gasten en 'Wereldmuziekschool de Kraankinders' van Intercultureel Centrum De Centrale) middelen bij steunpunt Hoofdstuk 27, gericht op 'het bevorderen van de culturele diversiteit in de kunsten'. Hoofdstuk 27 zal later opgaan in Kunst en Democratie (nu Dēmos), dat werd opgericht in 1991 en nu als kenniscentrum voor participatie in cultuur, jeugd en sport nog steeds een belangrijke rol speelt in de uitbouw van de sociaal-artistieke praktijk over heel Vlaanderen.

6.1.3. Sociaal Impulsfonds

Intussen is halfweg de jaren 1990 duidelijk geworden dat het VFIK te weinig mogelijkheden biedt om kansarmoede structureel aan te pakken. De middelen zijn te zeer versnipperd over losse, tijdelijke projecten. Het Fonds legt ook meer nadruk op het idee dat kansarmen en migranten zelf kansen moeten benutten, dan op de veronderstelling dat de samenleving kansen *creëert*, een dieper proces waaraan ook de hardere sectoren (werkgelegenheid, ruimtelijke ontwikkeling) moeten bijdragen. Wel is het VFIK er op korte tijd in geslaagd om de lokale beleidsaandacht te vestigen op de kansarme wijken en hun bewoners.

Met het decreet van 14 mei 1996 volgt het Sociaal Impulsfonds (SIF) het VFIK op. Het SIF wordt een belangrijk instrument van de Vlaamse overheid voor een gedecentraliseerd en lokaal armoedebeleid. Anders dan het eerder welzijnsgerichte VFIK is het nieuwe fonds meer gericht op stedelijke ontwikkeling en op de strijd tegen achterstelling. Alle gemeenten en/of OCMW's ontvangen geld uit de SIF-pot. De grotere steden krijgen door hun hogere armoedeconcentratie vaak ook een hoger bedrag. En alhoewel de klassieke thema's welzijnswerk, huisvesting en werkgelegenheid de boventoon voeren binnen het SIF, maken Gent, Antwerpen en Brussel een deel van dat budget vrij voor de uitbouw van een cultureel luik.

Voorals Gent heeft sinds de jaren 1980 een sterke traditie in die culturele blik op wijkontwikkeling en stedelijke vernieuwing. Gent kiest doelbewust voor een buurtgericht cultuurbeleid, met als algemene doelstellingen: cultuur inzetten als hefboom voor samenlevingsopbouw, buurten terug aanhechten aan de culturele stad, de volkse cultuur (her)bevestigen, projecten territoriaal verankeren en er op korte termijn een positief resultaat mee uitlokken, en cultuurgetto's doorbreken.

6.1.4. Het Wijkpaleis

Dit beleid krijgt in 1996 zijn concrete beslag in het Wijkpaleis, een pilootproject van de Dienst Kunsten met SIF-middelen en eigen middelen van de Stad Gent. In samenwerking met de stedelijke buurtcentra strijkt telkens in een andere buurt tijdelijk een demonteerbare houten spiegeltent neer, als een mobiel cultuurcentrum. De focus ligt op de kansarme wijken in de negentiende-eeuwse gordel: Muide-Meulestede, Rabot, Brugse Poort, Sas- en Bassijnwijk,

Scheldeoord, Sluizeken-Tolhuis-Ham en Nieuw Gent. Sporadisch doet het Wijkpaleis ook het Baudelopark, de Korenmarkt en de Bijlokesite aan.

De opstelling van de tent wordt toevertrouwd aan een werkervaringsproject. Samen met kunstenaars ‘verbeelden’ buurtbewoners hun buurt op de binnenpanelen. Voor de buitenkant lanceert het kunstenaarsduo Weyers en Borms een bijzonder project: wijkbewoners laten zich onder water fotograferen in hun favoriete outfit, als symbool voor de culturele onderdompeling die ze via het Wijkpaleis meemaken, en voor het water dat alle wijken met elkaar verbindt.

Het Wijkpaleis vormt de aanleiding voor talloze buurtfeesten en culturele projecten, waarvoor wijkbewoners en kunstenaars samenwerken. Vrij snel biedt het een podium voor wat stilaan ‘sociaal-artistieke projecten’ worden genoemd. Wijkbewoners staan zelf op de planken of gaan onder leiding van een kunstenaar artistiek aan de slag. Dat mondt uit in projecten als ‘Rio de Brugse Poort’ (met Guido Schiffer), ‘Café Chantant Rabot’ (met componist Gilbert Colman), ‘Spoor 10’ (met de broers Chokri en Zouzou Ben Chikha), ‘De Olivanten’ (met Basboot) enz. In die periode is de Dienst Kunsten ook nauw betrokken bij de organisatie van het Time Festival. In 1997 trekt dit tweejaarlijkse gebeuren onder curatorschap van Arne Sierens en het Nieuwpoorttheater de kaart van de ‘stadschroniek’: een onderzoek naar een vergeten buurt, vergeten bewoners en hun verhalen. ‘Het gaat niet om wat er in de boekskes staat, maar om wat er niet in de boekskes staat’, zo luidt het devies. Rond de Kuiperskaai werken theatermakers nauw samen met de universiteit voor een virtuele presentatie van deze beruchte vroegere uitgaansbuurt aan het Zuid. Tegelijk zwermt het Time Festival naar de wijken uit met een ‘Bal Moderne’, een dansinitiatie met onder meer choreograaf Sidi Larbi Cherkaoui. Het gaat hier vooral om pilootprojecten, waarvan de Dienst Kunsten in maart 2000 een eerste evaluatie heeft gemaakt: tijdens de studiedag ‘Recht op cultuur’ deelde Gent zijn ervaringen en verworven inzichten met zowel culturele als maatschappelijke actoren in de eigen stad en in Vlaanderen.

6.1.5. Cultuur in de wijken: een brede aanpak

Van de bijna 113 miljoen frank (2,8 miljoen euro) aan SIF-middelen die Gent ontvangt, gaat 29 miljoen (719.000 euro) naar cultuur. Daar worden ook nog andere sociaal-artistieke en culturele initiatieven mee mogelijk gemaakt. Het project Koloriet, in 1992 opgestart met VFIK-middelen in de schoot van het OCMW, wordt voortgezet. In aandachtswijken voorziet het kunstzinnige vorming en atelierwerkingen voor mensen met een vervangingsinkomen. Een ander initiatief van Koloriet is de oprissing van buurtscholen in kansenvijken, via kunstintegratie. Vanaf 2004 wordt Koloriet grotendeels geïntegreerd in de Dienst Kunsten. Eén atelier gaat over in de vzw Kunst(h)art, die tot op vandaag in de wijk Scheldeoord een atelier uitbaat.

Met de SIF-middelen wordt ook de gemeenschapsvormende rol van de buurtfilialen van de stedelijke bibliotheek in de wijken uitgebouwd. Vooral senioren, kansarmen en migranten kunnen zo meer gebruik maken van het bibliotheekaanbod. De eerste realisatie is de wijkbib in de Brugse Poort. Later volgen er nog andere wijken.

Bovenstaande visie op cultuur en kansarmoede is dan ook geen geïsoleerd beleid. Ze wordt in Gent gedeeld door tal van andere sleutelactoren uit de sociale sector. In samenwerking met andere sociale en culturele organisaties worden in de jaren 1990 ook vanuit buurtwerk en opbouwwerk (RISO, later Samenlevingsopbouw), vanuit algemeen welzijnswerk (CAW's) en vanuit het OCMW projecten gestart of ondersteund,

6.2. 1999-2009: de sociaal-artistieke praktijk geconsolideerd

Juni 2003. Het Wijkpaleis wordt voor het laatst opgesteld in Nieuw Gent. Het intensieve gebruik van de tent heeft zijn sporen nagelaten. De houten constructie is nog nauwelijks monteerbaar. Maar als hefboom om cultuur in de Gentse buurten te brengen, is het project meer dan geslaagd. Wat nu?

6.2.1. Nieuwe samenwerkingen

Met het project 'Gentse helden' initieert de Dienst Kunsten in 2002 nogmaals een groot sociaal-artistiek project dat de hele stad overspant. Zowat 130 Gentenaars zetten samen met zeventien kunstenaars en vier begeleiders een groot spektakel op rond tweehonderd heldenverhalen in het collectieve geheugen van de stad: straffe verhalen, verzonnen verhalen, verhalen waar de heldendaad in het kleine ligt. Het is het eerste project van vzw Kunst in de Stad (het latere rocsa), want tegelijk wordt deze sociaal-artistieke werking van de Dienst Kunsten afgestoten naar een zelfstandige organisatie. Die moet nu op eigen kracht financiële middelen zoeken voor het opzetten van sociaal-artistieke projecten in de wijk Rabot. Intussen heeft de Dienst Kunsten naast het actieve uitzetten van sociaal-artistieke projecten voor zichzelf ook een andere lijn uitgestippeld. Onder de noemer 'Kunst in de Buurt' wordt de kennis en de ervaring die met het Wijkpaleis is verworven, verspreid naar allerlei culturele partners in de stad. Vanuit die meer coördinerende, stimulerende en beleidsadviserende rol worden tussen de culturele en de sociale sector nieuwe samenwerkingen opgezet. Die projecten inspireren dan weer andere initiatiefnemers in Gent en daarbuiten. En zo maken heel wat reguliere kunsthuizen de mentale sprong naar de wijken en hun bewoners. Dankzij projecten als 'De weg naar het S.M.A.K.', 'Jouw sleutel naar het Festival van Vlaanderen', 'De storm naar het theater' (met het Nieuwpoorttheater) en 'Gentse Stadsgezichten' (met het Bijlokemuseum) kunnen wijkbewoners proeven van het ruime kunst- en cultuuraanbod in Gent. Met het project 'Ontdekkingsreizigers' heeft de Dienst Kunsten sinds 1999 ook ruimte gecreëerd voor creatieve en sociaal-artistieke processen met kinderen. Zowel tijdens als na de schooluren kunnen kinderen uit kwetsbare buurten cultuur ontdekken in de eigen wijk (als kleine ontdekkingsreis) of in de grote cultuurtempels in de binnenstad (grote ontdekkingsreis). In samenwerking met het deeltijdse kunstonderwijs en de cultuurhuizen worden in de buurten creatieve ateliers geopend. De Vieze Gasten – die sinds dertig jaar actief zijn als politiek geëngageerd theatergezelschap en in het kielzog van het Wijkpaleis de Gentse wijken zijn rondgetrokken met 'On the road again' – nestelen zich in hun thuishaven de Brugse Poort. Ze bouwen er een nieuwe culturele plek en een sociaal-artistieke praktijk uit. Bij 'De Vieze Gasten' is tot op vandaag een van de belangrijkste sociaal-artistieke organisaties in Vlaanderen.

6.2.2. Integratie van kunst in de buurt

Met de wedstrijd 'Kunst in de Buurt' heeft de Dienst Kunsten in 1999 nog een extra instrument ontwikkeld om de sociaal-artistieke werkvorm in Gent te stimuleren. Kunstenaars en cultuurhuizen worden uitgedaagd om vanuit hun eigen artistieke logica een antwoord te formuleren op deze werkvorm, en dan vooral in buurten met weinig kunst- en cultuuraanbod. Hun projecten kunnen op zichzelf staan of opgevat zijn als een artistieke omkadering en interpretatie van buurtactiviteiten. Een belangrijk selectiecriteria is dat de buurtbewoners gestimuleerd worden om actief in het project mee te stappen. Ook moet een ingediend project aansluiten bij de visie van de Dienst Kunsten: het moet blijk geven van artistieke kwaliteit en maatschappelijke relevantie, en het moet ingebed zijn in de stedelijke context. Zo wil de wedstrijd een katalysator zijn in het inclusieve beleid van de Stad Gent om zoveel mogelijk Gentenaars de kans te bieden op aan cultuur deel te nemen. De Stad gelooft in de

vernieuwende kracht van kunst en cultuur om buurtbetrokkenheid en gemeenschapsvorming te stimuleren en een meer bindende wijkidentiteit te creëren.

De wedstrijd 'Kunst in de Buurt' wordt in totaal vier keer georganiseerd: in 1999, 2002, 2004 en 2007. Telkens kiest een jury drie tot vijf laureaten, die naast een geldbedrag ook logistieke steun krijgen voor de realisatie van hun project. Het levert een aantal spraakmakende resultaten op, zoals 'Aan Tafel!' van Pier De Kock (Eendrachtstraat, 2002), 'Vitrine TV' van de groep DARM (Machariuswijk, 2002), 'Pe-lou-ze' van Jan De Coninck (Halvemaanstraat in Sint-Amandsberg, 2005), 'Op naar Scandinavië' van Sarah Moeremans en Joachim Robbrecht (Muide/Meulestede 2006) of 'De Timmerfabriek' van Stefaan Vervaet (Sint-Amandsberg, 2006). Strikt genomen hanteren niet alle winnende projecten een sociaal-artistieke methodiek. Wel worden buurtbewoners steeds actief betrokken bij het project. Ze gaan meestal ook *all the way*, dus tot en met de eindrealisatie, creatief aan de slag.

Dat is ook het geval bij de oproep 'Blinde Muren' (2004-2009), ontstaan vanuit het beleidspoor 'Kunst in de Publieke Ruimte' – waarmee Gent voor welbepaalde, vaak cultuurarme locaties een kunstenaar zoekt die het meest geschikte kunstwerk kan concipiëren. Via een open oproep kunnen Gentenaars een blinde muur in hun buurt voorstellen om door een kunstenaar te laten aanpakken. De winnaars worden meteen opdrachtgever en 'kiezen' kunstenaar en kunstwerk via een participatief proces dat door kunstspecialisten wordt begeleid. De realisatie van het kunstwerk ligt in handen van de professionele kunstenaar. In het project 'Moscou/Bernadette', in samenwerking met het S.M.A.K. en vzw NUCLEO, gaan beeldende kunstenaars aan het werk in twee aandachtswijken die eerder weinig belangstelling genoten. Ook hier verlopen de interactie tussen de kunstenaar en de buurt en de integratie van kunst niet altijd puur sociaal-artistiek. Afhankelijk van de omstandigheden komen een aantal realisaties wel tot stand met en door de bewoners van de wijk.

6.2.3. Het Stedenfonds

Eind 2002 valt het doek over het Sociaal Impulsfonds, dat in de negentiende-eeuwse gordel van Gent zo'n belangrijke hefboom is geweest in de strijd tegen maatschappelijke achterstelling. In de plaats komt het Vlaamse Stedenfonds, een beleidskader dat de (groot)stedelijke problematiek helemaal centraal stelt. Om de stad opnieuw attractief te maken wil dit fonds de positieve dynamiek in steden meer benadrukken. Drie beleidspistes staan voorop: dualisering tegengaan, de leefbaarheid verhogen en de kwaliteit van besturen optimaliseren.

Het Gentse Stedenfonds-beleidsplan, getiteld *Stad in de Wijk*, krijgt in de beleidsperiode 2003-2007 op jaarbasis 21,5 miljoen euro. Dat is bijna 2,5 miljoen meer dan in de vorige SIF-periode. Nieuw is dat er meer gecoördineerd en 'gebiedsgericht' gewerkt wordt met wijkregisseurs en stadsvernieuwingsprogramma's over de hele stad, dus niet alleen in de negentiende-eeuwse gordel. Armoedebestrijding wordt een deel van het lokale sociaal beleid. Opnieuw wordt in Gent fors ingezet op cultuur als deel van een breder participatiebeleid dat op de buurten is georiënteerd. Ruim 1,2 miljoen euro wordt voorzien om kunst en cultuur nog sterker te laten doordringen in de verscheidene wijken, om cultuurparticipatie te doen toenemen, om de cultuurcompetentie en de gemeenschapsvorming te doen stijgen en om kansarme wijken en cultureel achtergestelden daarin prioritaire aandacht te geven. De ondersteuning van de sociaal-artistieke praktijk krijgt een belangrijke plaats toebedeeld. Niet alleen wordt de werking van de Dienst Kunsten verder ondersteund vanuit het Stedenfonds. Ook sluit de Stad met enkele sociaal-artistieke organisaties een meerjarige convenant af. De realiteit op het veld is dan ook sterk veranderd. Het jarenlange pionierswerk van de Dienst Kunsten heeft halfweg de jaren 2000 een nieuw landschap gecreëerd. De cultuurparticipatie van kansengroepen is voor het culturele veld intussen een cruciaal aandachtspunt geworden.

Cultuur wordt nu ook gezien als een belangrijke hefboom in het kader van stadsvernieuwing en buurtontwikkeling. En enkele nieuwe sociaal-artistieke spelers betreden het Gentse veld. Naast samenwerking en begeleiding in projecten vragen zij steeds vaker subsidies om zelf projecten te kunnen realiseren. Dat zet extra druk op de beschikbare middelen binnen het lokale cultuurbeleid. Waar vallen extra budgetten aan te boren?

6.2.4. Het tijdperk Anciaux

De eeuwwisseling is gemarkeerd door het aantreden van Bert Anciaux als Vlaams minister van cultuur. Tijdens zijn beleidsperiode (1999-2009) worden de sociaal-artistieke projecten een begrip. Dankzij een 'voorwaardenscheppend' beleid kan de praktijk zich ontwikkelen tot een sector die niet meer weg te denken is binnen het beleidsdomein Cultuur.

Al in 2000 schrijft Anciaux een experimenteel reglement uit voor de financiële ondersteuning van sociaal-artistieke projecten. Daaruit blijkt dat hij in de periode tussen 2000 en 2004 de actieve beleving van kunst en cultuur wil bevorderen, culturele competentie wil opbouwen, cultuurbemiddeling en toeleiding wil organiseren, culturele uitsluiting en ongelijkheid wil wegwerken en participatiedrempels wil bestrijden. Hij wijst ook op het belang van gemeenschapsvorming in wijken, buurten en steden, besteedt aandacht voor specifieke doelgroepen en benadrukt de noodzaak van culturele diversiteit en interculturele ontmoeting. Voor het eerst duikt een definitie van sociaal-artistieke projecten op: 'Het zijn laagdrempelige werkingen, waar processen opgezet worden met groepen en individuen die zich in een situatie van (sociaal-)culturele achterstelling bevinden, met culturele ongelijkheid tot gevolg. De projecten worden begeleid door deskundige kunstenaars en educatieve, culturele of sociale werkers, om via participatie aan toeleiding naar de kunsten, de emancipatie en integratie van de doelgroepen te bevorderen, en hun culturele competentie te verhogen, waarbij het artistieke werk zowel het middel als een element van het beoogde doel kan zijn.'

Het experimentele reglement van Anciaux maakt een onderscheid tussen kleinschalige impulsprojecten en grote werkingsomvattende projecten. Kleinschalige projecten zullen slechts in hun opstartfase ondersteund worden, en moeten voor hun continuering streven naar cofinanciering door lokale overheden. Werkingsomvattende projecten zijn grootschaliger of lopen over langere tijd. Door hun grensoverschrijdende, bovenlokale en exemplarische werking kunnen zij voor de hele duurtijd van het reglement een beroep doen op steun van de Vlaamse Gemeenschap, naast eventuele cofinanciering door een lokale overheid.

In de begroting van 2001 wordt een bedrag van 75 miljoen frank (180.000 euro) vrijgemaakt, voor 2002 voorziet men 100 miljoen frank (250.000 euro). Bij de eerste ronde worden er van de 124 ingediende projecten 22 gehonoreerd. Daartussen steken, net als in de tweede ronde, inderdaad nogal wat kleinschalige projecten met een sterke lokale betekenis. In het derde jaar worden wegens budgettaire schaarste alleen die grootschalige, werkingsomvattende projecten gesubsidieerd die al ondersteund werden. Niet al die initiatieven zijn overigens nieuw.

Sommige projecten werden oorspronkelijk betaald onder de ART 23*-campagne, andere met middelen van lokale overheden of het SIF.

6.2.5. Nieuw experiment in Gent

Een hele reeks Gentse sociaal-artistieke projecten wordt betaald via het experimentele reglement van cultuurminister Anciaux: Bij 'De Vieze Gasten, Graffiti Jeugdendienst, 't Leebeekje, Kunst in de Stad, en *Stadskronieken Stadsgezichten* van het Nieuwpoorttheater. Een experimenteel reglement kan echter slechts gelden voor drie jaar, in dit geval tot oktober 2003. Zo komt de toekomst van heel wat projecten in het gedrang, want de ondersteuning binnen het nieuwe Kunstendecreet kan pas ingaan vanaf 1 januari 2006. Om de continuïteit

van een aantal projecten maximale kansen te geven, installeert Anciaux voor 2004 en 2005 een overgangsreglement. Dat legt een aantal belangrijke accenten voor de toekomst. Er wordt meer belang gehecht aan artistieke creatie, en aan de bijdrage van de culturele sector aan stedelijke ontwikkeling en het wegwerken van situaties van (sociaal)-culturele ongelijkheid. Daarmee verwijst het overgangsreglement duidelijk naar het Stedenfonds, voor veel steden een belangrijk instrument in hun lokale (cultuur)beleid.

Bij de selectie van dertien projecten in 2004 spelen verschillende overwegingen mee. Het perspectief van het Kunstendecreet wordt duidelijker, en men past het subsidiariteitsbeginsel sterker toe. Zo komt de lat voor subsidiëring hoger te liggen: alleen projecten met een voorbeeldfunctie komen nog in aanmerking, andere worden naar het lokale beleid verwezen. Voor Gent worden Victoria Deluxe, Bij' De Vieze Gasten, Kunst in de Stad (rocsa), Habbekrats en *Club ACH!Med* van Chokri Ben Chikha en het Nieuwpoorttheater geselecteerd. Daarnaast gaan er ook middelen naar de Kortrijkse Unie der Zorgelozen, die haar theaterprojecten *Off side* en *Tram 40* weliswaar in Gent realiseert, met steun van het Nieuwpoorttheater. Na 2005 stopt de ondersteuning via de afzonderlijke regelgeving.

6.2.6. Het Kunstendecreet en het decreet Lokaal Cultuurbeleid

Op Vlaams niveau wordt de belangrijkste beleidsondersteuning voor sociaal-artistieke en kunsteducatieve praktijken vervolgens bij het globale Kunstendecreet ondergebracht. Er zijn subsidies voor structurele werkingen en projecten. Binnen dit kader leggen sociaal-artistieke organisaties zich toe op 'een procesmatige werking met sterke betrokkenheid van de deelnemers, waarin naast het artistieke proces ook het sociale proces van belang is. Beide processen zijn nauw met elkaar verweven en worden deskundig begeleid'. Verderop in de 'memorie van toelichting' bij het Kunstendecreet blijkt het accent op het artistieke aspect nog duidelijker: 'Betrokkenheid van de doelgroep en de procesmatige benadering zijn even belangrijk als het artistieke eindresultaat'. Anciaux perscommuniqué van juli 2003 argumenteert: 'Net omdat met de zwaksten wordt gewerkt, moet het artistieke niveau hoog gelegd worden. Door geen 'tweederangskunst' te willen maken maar 'volwaardige kunst' die ook op zichzelf waardevol is, maak je het mogelijk voor de deelnemers om uit de achtergestelde positie te ontsnappen en hun eigen verhaal te laten verder leven, betekenis te geven'.

Naast het Kunstendecreet heeft de Vlaamse minister voor de sociaal-artistieke praktijk vooral mogelijkheden voorzien in het lokale cultuurbeleid. Het decreet Lokaal Cultuurbeleid, in 2002 goedgekeurd door het Vlaamse parlement, is van meet af aan een groot succes. Ongeveer 200 gemeenten (waaronder Gent) schrijven zich meteen in en stellen een lokaal cultuurbeleidsplan op. Op basis daarvan wordt een lokale cultuurbeleidscoördinator aangesteld en ontvangt de stad of gemeente een subsidie van 1 euro per inwoner voor bijzondere en vernieuwende projecten. In heel wat gemeenten komt de ondersteuning van sociaal-artistieke projecten echter sputterend en met wisselende snelheid op gang. Het ontwikkelen van een cultuurbeleidsplan vraagt tijd, en op veel plaatsen is de sociaal-artistieke methodiek nog vrij onbekend.

Niet zo in Gent, waar sociaal-artistiek werk meteen sterk verankerd wordt in het lokale cultuurbeleid. De omgevingsanalyse voor de opmaak van het cultuurbeleidsplan in 2003 (*Cultuur als dwarslijger*) signaleert nieuwe ontwikkelingen dankzij de pioniersrol van de Dienst Kunsten als initiator, coördinator en regisseur. 'De sociaal-artistieke werking wordt op de politieke agenda geplaatst. (...) Steeds meer kunstenaars uit het professionele circuit tonen interesse voor deze 'andere' manier van omgaan met kunst en cultuur (...) vanuit een artistieke noodzaak en een gemeend maatschappelijk reveal.'

Die nieuwe spelers eisen op het veld een leidende rol op, terwijl de Dienst Kunsten evolueert naar een meer coördinerende tweedelijnsrol, als bemiddelaar tussen de culturele en sociaal-artistieke sector en de bewoners van Gent. Daarnaast handhaaft de dienst een laboratoriumfunctie in ‘het uittesten van nieuwe initiatieven’, aldus het cultuurbeleidsplan 2002-2007.

Anders dan een aantal andere steden voert Gent geen versnipperd beleid (bijvoorbeeld door het openen van een breed subsidiereglement voor projecten), maar stelt het proactief een meerjarig ondersteuningstraject voor aan een beperkt aantal sociaal-artistieke organisaties. Zo wil Stad Gent hen maximale kansen bieden om de sprong naar het Kunstendecreet te maken. Deze ondersteuning wordt gefinancierd met een deel van de 1 euro-subsidie en met middelen uit het Stedenfonds, voor een experimentele beleidsperiode van drie jaar.

Daarnaast worden de betrokken organisaties ook aangemoedigd om financiële ondersteuning te zoeken bij de Vlaamse overheid. Om hun werking te helpen professionaliseren – want ook op zakelijk en organisatorisch vlak legt het Kunstendecreet de lat hoog – vraagt de Stad Gent extra middelen aan bij EFRO, het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling. Deze volgehouden beleidsondersteuning geeft de werking van Bij’ De Vieze Gasten, Victoria Deluxe en rocsa nogal wat voorsprong. In 2006 bekomen ze een meerjarige structurele ondersteuning binnen het Kunstendecreet.

6.3. Het huidige beleid: verankering en nieuwe uitdagingen

In 2007 lanceert de Dienst Kunsten voor de vierde keer de projectoproep ‘Kunst in de Buurt’. Uit de 65 inzendingen worden tien laureaten genomineerd, waaruit de jury drie winnende projecten kiest. Zij ontvangen elk tot 18.000 euro: ‘Moving wives’ van vzw Nieuwe Vaart in de Bloemekenswijk, ‘Hotdogski’ van vzw Kapotski in Bernadette en ‘Klankbord’ van Guillaume Becker en Kobe Van Praet in het Sint-Baafsdorp (Machariuswijk).

Het wordt de laatste projectoproep. Het sterk vernieuwende en experimentele elan lijkt grotendeels uit de inzendingen verdwenen. Hoe dan ook is het appel aan kunstenaars om voor hun artistieke creaties de buurt als uitgangspunt te nemen, overbodig geworden. Op het Gentse sociaal-artistieke speelveld is het stilaan erg druk. Heel wat nieuwe initiatiefnemers volgen het voorbeeld van de Dienst Kunsten en de sociaal-artistieke koplopers, en zetten project na project op, met of zonder steun van de Stad Gent. De roep om de lokale beleidsondersteuning uit te breiden en open te stellen voor nieuwe spelers, klinkt luid.

6.3.1. Creëer je Wijk

Eind 2008 lanceert de Dienst Kunsten daarom de projectoproep ‘Creëer je Wijk’, een nieuwe subsidieregeling voor de culturele ervaring van stad en wijken. Daarmee stimuleert en ondersteunt de Stad Gent organisatoren die duurzame artistieke initiatieven opzetten om de actieve kunstbeleving van kinderen en volwassenen te stimuleren. Tegelijk leveren zij een vernieuwende bijdrage aan de culturele revitalisering van stad en wijken, en bevorderen ze een proces van cultuurdemocratisering. Centraal voor de projectoproep is de mobiliserende samenwerking tussen artistieke, creatieve, kunsteducatieve en sociaal-culturele deskundigheid van kunstenaars, culturele organisaties en diverse lokale actoren.

Culturele en creatieve processen ondersteunen stedelijke veranderingen in het algemeen en geven een directe input aan het culturele weefsel in de wijk. Zo wil ‘Creëer je Wijk’ bijdragen aan de uitbouw van Gent als ‘scheppende stad’ en aan de uitbouw van cultuurparticipatie en culturele participatie – een van de vier pijlers in het cultuurbeleidsplan 2007-2013. Het initiatief focust op de hoofdstrategische doelstelling van de stad rond ‘kennis, innovatie en creativiteit’. Gent wordt daarbij aanzien als een stad die positief omgaat met de

maatschappelijke rol van cultuur, die cultuur inzet in en voor de stedelijke samenleving, en die het inzicht huldigt dat cultuur een actieve actor in de gemeenschap is. Het cultuurbeleid onderschrijft daarmee ook de strategische doelstellingen van het Stedenbeleid, en dan vooral dit doel: ‘De identiteit, de vitaliteit en de leefbaarheid van de Gentse wijken en deelgemeenten verbeteren’.

‘Creëer je Wijk’ lanceert twee projectoproepen per jaar, voor een jaarlijks te verdelen budget van bijna 90.000 euro, geput uit het Vlaamse Stedenfonds en de 1 euro-subsidie van het lokale cultuurbeleid. Een aantal nieuwe initiatiefnemers dient zich aan: Ambrosia’s Tafel, (dat vooral multimediale projecten met kinderen in Nieuw Gent en de Bloemekenswijk opzet), De Ledebirds (een cultureel divers buurtorkest in Ledeberg), Goeste Majeur (een muziekschool op maat van kinderen en volwassenen uit de Brugse Poort), Platform-K (een werking met personen met een handicap in de stationswijk), TV Ekkergem van vzw Vroem Vroem, Klupartistiek, de Murgafanfare, ‘Assurance Ambiance’ van vzw CirQ, en tal van andere projecten en organisaties. Een aantal projecten start vanuit de bekende sociaal-artistieke huizen, andere ontstaan los daarvan. Vaak gebeurt dat laatste in wijken waar tot dan toe weinig sociaal-artistiek werk werd verricht: Ledeberg, Ekkergem, de Bloemekenswijk, de binnenstad en de wijk rond het Sint-Pietersstation.

6.3.2. Stad Gent als ondersteuner

Met ‘Creëer je Wijk’ neemt de Dienst Kunsten – vanaf 2011 onder de nieuwe naam Dienst Cultuurparticipatie – haar tweedelijnsrol als ondersteuner en coördinator van de sociaal-artistieke praktijk ten volle op. Elke financiële ondersteuning vanuit de dienst wordt vanaf nu aan dit reglement of aan andere regelgeving gebonden. De start van ‘Creëer je Wijk’ betekent echter niet dat de lokale ondersteuning aan de bekende organisaties vermindert, integendeel. De gecoördineerde ondersteuning – met gebundelde middelen vanuit het Stedenfonds, Lokaal Cultuurbeleid en het reguliere budget van de Stad Gent – gaat onverminderd verder.

In haar prioritaire aandacht voor initiatieven in de wijken biedt Gent ook nog twee andere subsidiemogelijkheden aan. Met ‘Wijk aan Zet’ ondersteunt de Dienst Gebiedsgerichte Werking sinds 2006 bijzonder originele en creatieve initiatieven van particuliere bewoners in en voor hun wijk, buurt of straat: kleurrijke parades, een tweedehandsboekenmarkt, een buurtwebsite of een wijkkrant, een vertelfestival, een wijkkoers voor alle leeftijden, zelfs een gezamenlijke opsmuk van een waardevol gebouw komt in aanmerking. De eigen inbreng van bewoners staat daarin voorop. Een wijkjury van bewoners, lokale verenigingen en ambtenaren beslist over de ingediende initiatieven. Elk goedgekeurd projectvoorstel krijgt minimaal 125 euro en maximaal 2.500 euro. Jaarlijks worden ruim 300 projecten goedgekeurd, samen goed voor een jaarbudget van ongeveer 375.000 euro. Ook sociaal-artistieke werkingen vragen bij ‘Wijk aan Zet’ soms aanvullende budgetten voor hun eigen projecten. Voor erg kleinschalige projecten volstaat soms al een budget van 2.500 euro.

Met ‘Artiest zoekt Feestneus’ ondersteunt de Dienst Cultuurparticipatie dan weer de artistieke of creatieve opfleuring van buurtinitiatieven. Het sociaal-artistieke gehalte is hier wel minimaal: de Stad Gent stelt nieuw muziek- en podiumtalent gratis ter beschikking van buurt- of straatfeestjes. De artiest wordt betaald door de Stad, de wijkbewoners geven met het initiatief een gemeenschapsvormende boost aan hun wijk. De artistieke inzendingen worden door een jury van ambtenaren en professionals op hun kwaliteiten beoordeeld. Zo krijgt jaarlijks een zestigtal artiesten in diverse muziek- en podiumgenres een extra platform in de buurt.

Daarnaast dienen nog twee aparte sporen in de uitbouw van de sociaal-artistieke praktijk in Gent te worden vermeld. Al ruim tien jaar worden sociaal-artistieke projecten opgezet in de Gentse gevangenis, op initiatief van de directie. Niet zelden wordt daarvoor een beroep

gedaan op Gentse sociaal-artistieke organisaties en kunstenaars. En in 2012 reserveert de Stad Gent voor de eerste keer een jaarlijkse cultuurprijs voor het sociaal-artistieke werk. De prijs ter waarde van 2.500 euro erkent de sociaal-artistieke praktijk niet alleen als een volwaardige culturele discipline, maar geeft ook een blijk van waardering voor haar bijdrage aan de ontwikkeling en het culturele imago van de stad. Eerder ontvingen Mong Rosseel en De Vieze Gasten de prijs voor sociaal-cultureel werk van de provincie Oost-Vlaanderen (2002), en won Victoria Deluxe in 2009 de Vlaamse cultuurprijs voor vrijwilligerswerk. Maar een volwaardige prijs voor de sociaal-artistieke praktijk bestaat op provinciaal en Vlaams niveau vooralsnog niet.

6.3.3. Een waaier aan mogelijke subsidies

Vandaag bestaat er voor sociaal-artistieke projecten en organisaties een uitgebreide maar ook vrij complexe waaier aan ondersteuningsmogelijkheden en subsidies. De meeste organisaties putten in wisselende combinaties uit ondersteuningsmogelijkheden van de lokale overheid én van Vlaamse of andere overheden. Zij kunnen bij hun zoektocht naar voldoende subsidies beroep doen op ondersteuning door de Stad Gent. Het aantal mogelijkheden voor ondersteuning vanuit diverse overheden blijft overigens evolueren. Anno 2011 ziet het palet er zo uit:

Lokale middelen in Gent:

- Lokaal worden hoofdzakelijk middelen uit het Stedenfonds verdeeld: ofwel op basis van meerjarige convenanten, ofwel op projectmatige basis vanuit 'Creëer je Wijk'.
- In het kader van het Stedenfonds worden door de Dienst Gebiedsgerichte Werking middelen voorzien voor de culturele invulling van braakliggende terreinen (de wijk Rabot, Muide-Meulestede en het havengebied), en voor de ondersteuning van participatie en inspraak in die stadsvernieuwingstrajecten die ook sociaal-artistieke methodieken inzetten (Watersportbaan en Bloemekenswijk door Ambrosia's Tafel).

Bovenlokale overheden:

- Structurele subsidies of projectmiddelen uit het Vlaamse Kunstendecreet zijn er sinds 2006 voor verscheidene organisaties. Doorgaans gaat het voor die organisaties om hun grootste bron van inkomsten.
- Begin 2008 bekrachtigde het Vlaams parlement het Participatiedecreet, 'houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport', met als onderdeel een reglement voor de ondersteuning van participatieprojecten. Kansengroepen staan in het nieuwe decreet centraal. Vooral startende projecten vinden hier subsidies.

Andere opties:

- De provincie Oost-Vlaanderen voorziet aanvullende projectmiddelen vanuit het socio-culturele beleid.
- In 2003 keurde de Belgische regering een Koninklijk Besluit goed dat de OCMW's middelen geeft om bij hun cliënten sociale, culturele en sportieve participatie en ontplooiing te bevorderen. Het OCMW van Gent zet jaarlijks een deel van dit budget in voor sociaal-artistieke projecten met senioren uit rust- en verzorgingstehuizen of kansarme OCMW-clieuten (begeleid door Victoria Deluxe).
- Sporadisch kunnen organisaties projectsubsidies aanboren dankzij projectoproepen rond diversiteit, interculturalisering en inburgering, mediawijsheid, buitengewone

buurt, kansarmoedebestrijding, jeugdcultuur, enz. Het merendeel van die oproepen valt onder de bevoegdheid van de Vlaamse overheid.

6.3.4. Een terugblik

Vanuit het pionierswerk van de Dienst Kunsten werd vanaf de jaren 1990 in Gent een veelzijdige en experimentele sociaal-artistieke praktijk uitgebouwd. Onder impuls van het VFIK, het SIF en het Stedenfonds stonden van meet af aan de strijd tegen kansarmoede, sociale uitsluiting en de revitalisering van achtergestelde stadswijken voorop. Die invalshoeken gelden tot op vandaag en vormen de hoekstenen van een coherente beleidsvisie op de inzet van cultuur in stedelijke ontwikkeling. Artistieke kwaliteit, stedelijkheid en actieve betrokkenheid van kansengroepen zijn de lokale toetsstenen voor elk project of initiatief.

Gaandeweg veroverde de sociaal-artistieke praktijk in Gent een belangrijke rol en voorbeeldfunctie binnen het culturele domein. Middelen uit het Stedenfonds werden gecombineerd met middelen uit het lokale cultuurbeleid en reguliere budgetten van de Stad Gent, sporadisch aangevuld met Europese subsidies. Organisaties werden aangemoedigd en waar nodig ondersteund om Vlaamse, federale en andere bronnen aan te boren. Anno 2011 levert dit in Gent een veelheid aan (structurele) werkingen, praktijken en projecten van diverse omvang op.

Van buitenaf bekeken mag dit een erg versnipperd beleid lijken, maar een volgehouden beleidsvisie vanuit kansarmoedebestrijding en stadsontwikkeling zorgt wel degelijk voor synergie. Praktijken waarvan de kracht net ligt in grensoverschrijdende allianties en het opgeven van vertrouwde kaders, zijn trouwens moeilijk te vatten binnen één beleidskader. Ook een beleid moet steeds nieuwe grenzen opzoeken om efficiënt te blijven.

Een strakke definitie van sociaal-artistieke projecten stelt het Gentse beleid dan ook nooit voorop. De Dienst Kunsten hanteerde voor het Wijkpaleis de volgende omschrijving: ‘Sociaal-artistieke projecten zijn projecten die zich in eerste instantie richten tot (cultuur)kansarmen en gekenmerkt worden door een evenwaardige vervlechting van een sociaal en een artistiek proces waarbij het product vooral voor de eigen omgeving relevantie heeft maar daar ook sterk kan bovenuit zwermen.’ Rudi Laermans pleitte in *Kunst(s)maken* (2002) om ‘het sociaal-artistieke te herkennen in praktijken en situaties die helemaal niet onder die vlag varen’. Essentieel vond hij het sociale en het artistieke tegenover elkaar te zetten in een wederzijds bevreedende relatie, om zo een nieuw geheel te creëren. ‘De definitiestrijd moet permanent worden opgehouden, waarbij zelfreflexiviteit is geboden en een grote diversiteit aan casussen een voordeel biedt.’ Het biedt misschien wel de beste verklaring voor de kracht van het Gentse cultuurbeleid rond de sociaal-artistieke praktijk.